

УДК 330.322

О. В. Макаревич,
магістр економіки

СПЕЦИФІЧНІСТЬ ПОНЯТТЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ ТА ЗВ'ЯЗОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ З ЙОГО ФОРМУВАННЯМ

O. Makarevych,
master of economics

SPECIFICITY OF INTELLECTUAL CAPITAL CONCEPT AND RELATIONSHIP OF EMOTIONAL INTELLIGENCE WITH ITS FORMATION

У статті розглянуто специфічність поняття інтелектуальний капітал підприємства та його особливості. Висвітлено тлумачення поняття емоційного інтелекту. Встановлено зв'язок між інтелектуальним капіталом та емоційним інтелектом персоналу. Висвітлено вплив емоційного інтелекту на формування інтелектуального капіталу підприємства.

The article discusses the specificity of the company's intellectual capital concept and its features. The article deals with the interpretation of the emotional intelligence concept. The relationship between intellectual capital and personnel emotional intelligence is established. The impact of emotional intelligence on the formation of the intellectual capital of the company.

Ключові слова: інтелектуальний капітал, специфіка інтелектуального капіталу, емоційний інтелект.

Key words: intellectual capital, intellectual capital specificity, emotional intelligence.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Щодня науковий прогрес обумовлює нові вимоги до економічних знань. Не так до їхнього обсягу, як до якості, що відображає імперативи прогресивного господарювання.

Економіка заснована на знаннях існувала завжди, а економіка знань тільки в умовах сьогодення починає перетворюватися з "речі в собі" в "річ для суспільства". Знання — це свідоме й цілеспрямовано актуалізована, узагальнена, систематизована, структурована й скоординована інформація, що являє собою перевірений практикою й відносно реальний результат пізнання дійсності. Створення і розвиток новітніх знань не може бути фрагментарним: потрібна систематизована процедура їх формування й позиціонування в більш загальній системі вже існуючих знань.

Поява концепції інтелектуального капіталу дозволяє систематизувати й об'єднати в узагальнюючу економічну категорію персоніфіковані знання, систематизовані дані, інформаційні технології, програмне забезпечення, формалізовану інтелектуальну власність тощо і створює легітимну основу для вживання терміна "інтелектуальна економіка". Сьогодні

про стан речей можна судити досить точно: сучасна економіка — це економіка, заснована на інтелектуальному капіталі та інтелектуальній праці [2, с. 9].

У силу розвитку прогресивних течій та напрямів бізнесу, що вимагають постійно більшої розумової уваги і знань, з'явилося поняття інтелектуальної економіки. На рівні господарюючого суб'єкта розглядається, як її елемент, інтелектуальний капітал. В свою чергу наявність інтелектуального капіталу є конкурентною перевагою підприємства. Інтелектуальний капітал підприємства — це нагромаджена у процесі інтелектуальної діяльності і розвитку підприємства сукупність знань, досвіду, навичок, творчості, здібностей, взаємовідносин, що мають економічну цінність і використовуються у процесі виробництва та обміну з метою отримання прибутку. Саме тому доцільно розглянути його особливості та специфічність форм вираження.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПУБЛІКАЦІЙ

На сьогодні вивченням поняття інтелектуального капіталу займаються багато зарубіжних та вітчизняних вчених, а саме С. Легенчук, А. Полторак, П. Лер-

нер, А. Буєвич, Л. Нападівська, Г. Швиданенко, Н. Шевчук, О. Бутнік-Сіверський, В. Литвин, Л. Федулова, Т. Стюарт, Д. Даффі, А. Козирьов, В. Олейко, Л. Осмятченко та ін. Але питання не досліджено повністю, існує ряд неточностей, які пов'язані із специфічністю інтелектуального капіталу та його складових.

Досі не існує єдиного підходу до визначення категорії інтелектуальний капітал, його складових і що вони собою являють. А також парадигма існування інтелектуального капіталу як частини накопиченого ресурсу невіддільної від індивіда чи потенціальної складової інноваційного розвитку підприємства, результату розумової діяльності.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою дослідження є виявити специфіку інтелектуального капіталу і вплив емоцій його носіїв на розвиток інтелектуального капіталу підприємства.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Інтелектуальні знання — це знання багатства, що забезпечують ріст, на основі відтворення факторів для процесу капіталізації знань. Неважко побачити, що інтелектуальний капітал за змістом суттєво "глибший" розумового капіталу, що представляє собою систему більш великих виробничих, причому не тільки новітніх цілеспрямованих знань. Якщо з людським капіталом як таким інтелектуальний капітал співвідноситься як "ціле" і "частина", то з розумовим капіталом це співвідношення характеризується діалектикою "загального" і "особливого", де в якості особливого виступає інтелектуальний капітал. Важливо зробити ряд уточнень, пов'язаних з синтезом інтелекту й інтелектуального капіталу. Насамперед, інтелект і інтелектуальний капітал як творчі цінності виникли практично одночасно з появою людини. Інтелектуальний капітал був, якщо не властивий, то характерний для будь-якого типу економічної системи. Але чи був він основним у рішенні господарських завдань економічної системи чи суспільства?

Тобто загальне в розумовому й інтелектуальному капіталі полягає в тому, що предметом їх впливу є інформація, однак творче застосування інтелектуального капіталу безпосередньо пов'язане з використанням індивідуальних креативних здібностей. Актуалізація й наступна капіталізація такої інформації забезпечує розширене відтворення життєвих благ на основі поглибленої переробки природних ресурсів, навіть тих, що скорочуються. Специфіка інтелектуального капіталу визначається тим, що його носієм є людина. Від її культурного рівня, мотивації, установок, рішень і дій залежить не тільки актуальність інтелектуальних знань, але і їх трансформація в капітальну цінність, а також сам творчий процес. Людина приводить у "рух" свої знання й інші види "неживого" капіталу, організує й управляє творчим процесом, задаючи йому відповідну спрямованість і наповнюючи певним змістом. Ця обставина виявляє вихідну особливість інтелектуального капіталу: у си-

стемі єдиного творчого капіталу він є тією основою, що інтегрує і розвиває [1, с. 25—31].

Однією із найцікавіших особливостей інтелектуального капіталу є його здатність до саморозвитку, тобто даний капітал, розглянутий у єдності з людиною відтворює необхідні творчі якості й характеристики у свідомому руслі. Складності й протиріччя сучасного відтворювального процесу, а також зростаючі й мінливі вимоги до створення життєвих благ обумовлюють необхідність не лише прискореного, але й випереджального, диверсифікованого характеру розвитку інтелектуального капіталу. Цей капітал повинен бути здатний не стільки адекватно реагувати на мінливі умови творчого процесу, скільки активно впливати на ці умови, пристосовуючи їх до потреб розвитку особистості й суспільства.

Розглянуті вище особливості інтелектуального капіталу "зводяться" ще в одну специфічну його властивість, яка з'являється у вигляді здатності даного капіталу до внутрішньої систематизації якісних характеристик і кількісних властивостей особистості. Інакше кажучи, при творчому використанні інтелектуального капіталу "працює" уся система креативних і моральних людських властивостей, реалізується особистість як така, а не які-небудь одна або дві її характерні ознаки. Творче формування особистості завжди відображає не тільки рівень її відповідних знань, але ще "пофарбоване" її емоціями й почуттями, матеріалізує в створюваному продукті ментальні, морально-етичні цінності й суспільно-психологічні настанови суб'єкта. Внутрішня систематизація різних елементів інтелектуального капіталу особистості тим ефективніша й успішніша, чим вищий рівень її загальної й професійної культури, більш чітко виражена мотивація до творчо-трудої діяльності.

Найважливішою особливістю інтелектуального капіталу є те, що здійснювана на ринку інтелектуального капіталу купівля-продаж здібностей людини до певної творчої діяльності, усе меншою мірою погоджується із принципом еквівалентного обміну, а в наростаючому ступені здобуває потенціал для розвитку. Невіддільність інтелектуального капіталу від його власника формує можливість того, що в ході творчого процесу особистість може реалізувати свої творчі здібності в набагато вищому ступені, що передбачає й регламентує контракт із роботодавцем. Виникаючи тут позитивні для роботодавця можливості не враховуються в діючих контрактах, принаймні, протягом деякого інтервалу часу.

Структуру ж інтелектуального капіталу підприємства доцільно відображати через вже класичні елементи, запропоновані Т. Стюартом (2):

1. Людський капітал — складається із знань, практичних навичок, інтелектуальних та творчих здібностей, моральних цінностей робітників підприємства, тобто об'єднує все те, що має безпосереднє відношення до людини.

2. До складу організаційного капіталу входять технології, НДДКР, системи управління, технічне та програмне забезпечення, організаційна структура,

культура організації, ноу-хау, документи, що закріплюють права інтелектуальної власності тощо.

3. Споживацький (клієнтський) капітал — об'єднує систему відносин, що склалися у підприємства з контрагентами, в першу чергу з споживачами, а також, бренди, торговельні марки, імідж організації, тобто все, що дозволяє збільшувати ступінь проникнення на ринок та забезпечувати відданість споживачів.

Специфічність кожної складової інтелектуального капіталу підприємства без сумніву дає підґрунтя для подальших міркувань і розгляду їх окремо. Найцікавішим є факт невіддільності даного капіталу від носія. Людський капітал як вираження являє людину або творчий, креативний колектив, що генерує ідеї і втілює їх із позитивний ефектом для господарювання суб'єкта.

Тому, доцільно говорити в розгляді поняття інтелектуального капіталу про рівень інтелекту (IQ) та про емоційний інтелект (EQ) носія (персоналу підприємства). Емоційний інтелект являє собою, за словами Д. Гоулмену, "здатність людини пояснювати власні емоції та емоції оточуючих з тим, щоб використовувати отриману інформацію для реалізації власних цілей" [6]. Конкретна структура емоційного інтелекту, за Д. Гоулменом, є набором різноякісних і навіть різноспрямованих параметрів: поперше, розуміння власних емоцій, цілей і результатів своєї поведінки, і разом з тим, розуміння емоцій і поведінки інших людей; по-друге, вміння регулювати свої емоції і поведінку та впливати на поведінку інших людей.

Вітчизняними та зарубіжними вченими виявлено факт, що рівень IQ свідчить про розумові здібності персоналу, а рівень EQ говорить про можливості до креативного розвитку, мислення та управління процесами для успішного функціонування суб'єкта господарювання. Таким чином, доцільно говорити, що безпосередній вплив на розвиток підприємства, а вчасності його інтелектуального капіталу має така специфічна характеристика людини, тобто людського капіталу (складової інтелектуального капіталу підприємства) як емоційний інтелект.

Фактично будь-яка людська діяльність здійснюється під впливом емоцій. Від рівня володіння ними персоналом залежить якість виконання його виробничих завдань та посадових обов'язків. Наукою менеджменту та психологією розглянуто емоційний розум працівника у 2-х складових: природної і соціальної. Природна складова є вродженою або формується на ранніх стадія розвитку і включає в себе: темперамент, вміння опрацювання інформації. Соціальна складова є вищою за рангом і включає: впевненість у своїй емоційній компетентності, розвиток емоційних знань і навичок, і може бути керованою. Процесами соціальної складової є самооцінка, саморегуляція, набуті процедурні та декларативні навички. Привести в дію організовану систему для отримання необхідного результату можливо лише шляхом певного впливу на неї управляючого органу або особи. Необхідні певні інструменти впли-

ву на елементи системи, щоб вона почала своє функціонування.

Одним з таких інструментів є мотивація. Мотивація є специфічною функцією керівника підприємства. Направленість його роботи спрямовується на контроль та управління емоційним розумом людини. Теорія мотивації за Абрахамом Маслоу, що базується на ієрархії потреб, визначає два рівні потреб — соціальні та фізіологічні. Саме на задоволення соціальних потреб і орієнтація на таку складову його як саморозвиток, орієнтується робота керівника і використання його емоційного інтелекту. Адже задоволення цього рівня потреб створить найкращі умови для розвитку інтелекту. В свою чергу як результат інтелектуально-творчої діяльності та його капіталізації створить додатковий прибуток підприємству та розвиток інтелектуального капіталу.

Основою відтворення і розвитку інтелектуального капіталу є наукова діяльність. Про значущість науки в сучасних суспільно-економічних трансформаціях, підкреслює, що "постіндустріальне суспільство виникає в результаті науково-технічної революції, яка забезпечує високе зростання продуктивності праці в матеріальному виробництві, відносно, а потім і абсолютне зменшення зайнятих у ньому і прискорений розвиток сфери послуг, тобто науки, інформації, освіти, культури, що перетворюється в пануючу і визначальну сферу економіки. Інформація, наука, знання стають основними джерелами зростання її ефективності". А також пишуть: "...розвиток інформації, науки, освіти, культури людської особистості, її соціокультурних і духовних потреб визначає нарощування інтелектуального потенціалу постіндустріального суспільства, який визначає розвиток економіки та суспільства. Нагромадження інтелектуального капіталу супроводжується удосконаленням умов і механізмів для ефективного його використання, посилення його впливу на економічний і соціальний розвиток" [5].

Інтелектуальний капітал, таким чином, набуває ролі домінуючого фактора в інноваційному розвитку господарюючого суб'єкта та інтелектуальної економіки.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Новизна та специфічність інтелектуального капіталу підприємства та відсутність єдиного категоріального підходу та визначення його сутності дає змогу визначати та розглядати дане поняття з різних сторін його застосування і формування. Єдине, що є точним — його невіддільність від носія до моменту капіталізації результатів, тобто отримання прибутку від інтелектуально створеного продукту. Структурність та елементи інтелектуального капіталу підприємства наштовхують на нові напрями дослідження та стають опорою для розвитку досліджень у даному напрямі.

Особливість складових інтелектуального капіталу, а саме, наявність елементу — людського капіталу, який напряму пов'язаний із людиною, тобто, пер-

соналом підприємства зводить до думки про вплив емоцій людини на формування та використання інтелектуального капіталу. А отже, доцільно поряд із інтелектом, як основою, розглядати емоційний інтелект, який характеризує синтез використання та володіння сукупності знань, досвіду, навичок, творчості, здібностей, взаємовідносин, що мають економічну цінність для підприємства.

Розвиток емоційного інтелекту майже те саме, що й викоринювання старих звичок. Чим частіше повторюється якась поведінкова модель, тим ґрунтовніше вона закріплюється у відповідних відділах мозку.

Найбільшого значення має система розвитку емоційного розуму персоналу в середині підприємства. Як правило, розвиток емоційного інтелекту працівників, керівників, управлінців відбувається під час лідерських тренінгів. Такі тренінги є досить регулярними. Тренінги проводяться з участю спеціалізованих компаній. Доцільними способами розвитку є: тренінги (особистісного росту, ефективної комунікації, ефективності лідера тощо) у середовищі компанії; саморозвиток навичок сприйняття та контролю власних емоцій. Він досягається шляхом постійного самоконтролю та аналізу власних почуттів, особливо під час стресових ситуацій. Саморозвиток є ключовим методом розвитку емоційного інтелекту персоналу. Він має внутрішній і зовнішній напрям; ефективний зворотній зв'язок. Вміння отримувати та надавати зворотній зв'язок — це важливіші комунікативні навички управлінців та керівників відділів підприємства.

Основним джерелом розвитку інтелектуальної економіки стає реінвестований інтелектуальний капітал, який акумулюється як окремими громадянами, так і компаніями; капітал, самозростання якого не скорочує особистого споживання громадян, а фактично припускає його. Збільшення ролі інтелектуального капіталу перетворює фінанси із головного джерела ринкової сили на її наслідок. Гроші втрачають значення, а конкурентоспроможність усе більше визначається технологіями та знаннями, передача і використання яких набагато складніше за передачу і використання грошей. Головними бар'єрами на шляху розповсюдження технологій та знань є погана освіта і низький добробут: неосвічений не зможе використовувати технології, навіть якщо отримає їх, а бідне суспільство не збереже достатню для користування ними кількість освічених людей.

Література:

1. Козаченко А.В., Гуськова О.В. Принципиальные подходы к организации управления знаниями в современных предприятиях // Прометей. — Донецьк: СПТОВ "ДЕГТ", ІЕПІ НАНУ, 2003. — Вип. 3 (12). — С. 95—105.
2. Кендюхов О.В. Эффективное управление интеллектуальным капиталом: монографія / НАН України. Інститут економіки промисловості; ДонУЕП. — Донецьк: ДонУЕП, 2008. — 359 с.
3. Анисимова О.Н. Место интеллектуального капитала в формировании кластера / О.Н. Аниси-

мова, С.А. Белоус-Сергеева // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності: Збірник наукових праць. — Маріуполь: ДВНЗ "ПДТУ", 2012. — Вип. 1, Т. 3. — С. 305—308.

4. Брилль І.В. Теоретичні основи й оцінка людського капіталу підприємства / І.В. Брилль // Экономические проблемы и перспективы стабилизации экономики Украины: сб. науч. тр. — Донецк: ІЭП НАН України, 2008. — Вип. 1, ч. 1. — С. 312—332.

5. Волощук Л.О. Інтелектуальна складова інноваційного розвитку промислових підприємств: сутність та проблеми управління / Л.О. Волощук // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції "Економіка: реалії часу і перспективи" (Одеський національний політехнічний університет, м. Одеса, 20—21 лютого 2014 р.). Том 1. — Одеса, ОНПУ, 2014. — С. 59—61.

6. Кордялис К.К. Взаимосвязь между показателями психосоциального здоровья и мотивации к учебе / К.К. Кордялис, Е.Н. Эйдимтайте // Вопросы психологии. — 2006. — № 2. — С. 24—30.

References:

1. Kozachenko, A.V. and Gus'kova, O.V. (2003), "Fundamental approaches to knowledge management in modern enterprises", *Prometej*, vol. 3 (12), pp. 95—105.
 2. Kendiukhov, O.V. (2008), *Efektivne upravlinnia intelektual'nym kapitalom* [Effective management of intellectual capital], *Instytut ekonomiky promyslovosti, Donetsk, Ukraine*.
 3. Anysymova, O.N. and Belous-Serheeva, S.A. (2012), "The role of intellectual capital in the cluster formation", *Zbirnyk naukovykh prats'* [Collection of scientific papers], *Teoretychni i praktychni aspekty ekonomiky ta intelektual'noivlasnosti* [Theoretical and practical aspects of the economy and intellectual property], Azov National Technical University, Mariupol', Ukraine, pp. 305—308.
 4. Bryl', I.V. (2008), "The theoretical basis and estimation of the human capital of the company", *Zbirnyk naukovykh prats'* [Collection of scientific papers], *Ekonomicheskye problemy u perspekty vystabylyzatsyy ekonomiky Ukrainy* [Economic problems and prospects of economic stabilization in Ukraine], Institute of Industrial Economics, Donetsk, Ukraine, pp. 312—332.
 5. Voloschuk, L. O. (2014), "The intellectual component of innovative development of industrial enterprises: the nature and problems of management", *Materialy mizhnarodno naukovo-praktychno i konferentsii* [Conference Proceedings of the International Scientific Conference], *Ekonomika: realii chasu i perspektyvy* [Economy: Realities of time and Prospects], Odessa National Polytechnic University, Odessa, Ukraine, pp. 59-61.
 6. Kordjalis, K.K. (2006), "The relationship between indicators of psychosocial health and motivation to learn", *Voprosy psichologii*, vol. 2, pp. 24—30.
- Стаття надійшла до редакції 22.07.2014 р.*